

Universiteit Utrecht
Master Kinder- en Jeugdpsychologie

Thesis

De overeenkomst tussen de oordelen van ouders en leraren over
sociale en internaliserende problemen:
een onderzoek naar de beoordelingen over de effectiviteit van de sociale
vaardigheids cursus Plezier op School

Marlies Vos

3272397

20 juni 2011

Eerste beoordelaar: Saskia Mulder, MSc
Tweede beoordelaar: prof. dr. Marcel van Aken

Samenvatting

In deze studie werd onderzocht hoe goed de beoordelingen van ouders en leraren overeenkomen wanneer zij oordelen over de sociale en internaliserende problemen van kinderen. Hierbij werd ook de door ouders en leraren gerapporteerde mate van effectiviteit van de sociale vaardigheidscursus Plezier op School vergeleken. De respondenten waren op de voormeting ouders en leraren van kinderen uit groep 8, op de nameting waren dit de ouders en de mentoren van de middelbare school van dezelfde kinderen. De kinderen uit de experimentele groep volgden in de zomervakantie de cursus 'Plezier op School'. Er was daarnaast ook een controle groep die geen training aangeboden kreeg. Alle kinderen hadden vergelijkbare sociale problemen. Uit de resultaten bleek dat de beoordelingen van ouders en basisschoolleraars op de voormeting een gemiddelde tot hoge overeenkomst hadden over de sociale en internaliserende problemen van kinderen. Op de nameting was er voor de experimentele groep een verschil opgetreden, de overeenkomsten waren nu laag. Alleen ouders rapporteren een effect van de cursus 'Plezier op School'.

Abstract

This study examined the correspondence between teacher and parent reports on internalizing and social problems of children. It was also examined if parents and teachers rate the same effectiveness of the social skills course 'Happy at School' ('Plezier op School'). Participants at the pre-test were parents and teachers of Dutch children at the end of elementary school. At the post-test parents again participated, and the new secondary school teachers. Children in the experimental group participated in the course 'Happy at School' during the last week of summer holiday before making the transition to secondary school. There was a control group as well. All children coped with social problems. Results show that parent and elementary school teacher ratings have a medium to high correspondence at the pre-test. At the post-test the ratings of parents and teachers in the experimental group had a low correspondence, whereas correspondence in the control group remained equal. Only parents reported effectiveness of the course.

Inleiding

Op school leren kinderen om te gaan met leeftijdsgenoten. Sommige kinderen hebben echter problemen in hun sociale omgang met andere kinderen. Dit kan zich op verschillende manieren uiten. De kinderen zijn sociaal onhandig, hebben een slechte emotie regulatie of hebben een gebrek aan kennis over het omgaan met andere kinderen. Dit kan tot gevolg hebben dat de kinderen gepest worden (Giesbrecht, Leadbeater, & MacDonald, 2011, Snyder, Brooker, Patrick, Snyder, Schrepferman, & Stoolmiller, 2003, Storch & Ledley, 2005). De aanwezigheid van sociale problemen kan leiden tot gedrags-, academische- en emotionele problemen bij het kind (Hanish & Guerra, 2002). Een aantal van deze gevolgen vallen onder de categorie internaliserende problemen (Rubin, Burgess, & Coplan, 2008). Internaliserende problemen zijn problemen die zich vaak op het emotionele vlak manifesteren (Kievit, Tak, & Bosch, 2009). Depressie en angst zijn voorbeelden van internaliserende problemen. Internaliserende problemen en sociale problemen hangen sterk samen, de aanwezigheid van sociale problemen kan leiden tot internaliserende problemen en vice versa (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie, & Telch, 2010). Kinderen met sociale problemen kunnen geholpen worden door middel van een sociale vaardigheidscursus. Een voorbeeld van een dergelijke cursus is de cursus 'Plezier op School'. In de huidige studie zal onderzocht worden in hoeverre ouders en leraren overeenkomen in hun rapportages over de internaliserende en sociale problemen van kinderen. Daarnaast zal er een antwoord worden gezocht op de vraag of ouders en leraren verschillen in de mate van gerapporteerde effectiviteit van de sociale vaardigheidscursus 'Plezier op School'.

Sociale vaardigheidscursussen

Het aanbieden van een sociale vaardigheidscursus kan helpen bij een verbetering van de sociale problematiek met als gevolg een verbetering van de internaliserende problemen. Er zijn verscheidene soorten sociale vaardigheidscursussen, die zich richten op verschillende vaardigheden door middel van variërende technieken. Veel cursussen maken gebruik van cognitieve gedragstherapie die gericht is op het veranderen van denkpatronen en gedrag. Bij de verandering van denkpatronen leren de kinderen oplossingen te bedenken voor sociale problemen en oefenen ze met zich verplaatsen in anderen. Bij het veranderen van het gedrag leren de kinderen zichzelf beter onder controle te houden, wat aangeleerd kan worden door het modelleren van leeftijdsgenootjes (Gresham, 1985, Beelmann, Pfingsten, & Lösel, 1994).

De effectiviteit van sociale vaardigheidscursussen is niet eenduidig. In de meeste onderzoeken wordt wel een positief effect gevonden, de cursus zorgt voor een verbetering van de sociale vaardigheden. Kinderen gingen beter om met andere kinderen en konden beter sociale problemen oplossen (Erwin, 1994, Dereli, 2009, Harrell, Mercer, & DeRosier, 2009, Cook, Gresham, Kern, Barreras, Thornton, & Crews, 2008). Het onderzoek van Preece en Mellor (2009) vond daarentegen geen effect van een cursus op de sociale vaardigheden. Fox en Boulton (2003) vonden enkel een effect op een ander gebied dan de sociale vaardigheden, namelijk verbetering van het zelfbeeld.

Een mogelijke verklaring voor deze verschillende uitkomsten is dat er, bij het geven van de cursus, weinig rekening wordt gehouden met de omgevingsfactoren (Ogilvy, 1994). De cursussen worden vaak alleen aan het kind zelf gegeven en dat terwijl het ook belangrijk is de omgevingsfactoren te veranderen. Een andere mogelijke verklaring is het ‘negative labelling effect’ (Hepler & Rose, 1988). Dit houdt in dat het veranderde gedrag van de leerling, na het volgen van een sociale vaardigheidstraining, geen invloed heeft op zijn of haar klasgenootjes. De klasgenootjes hebben een bepaald beeld gevormd van de leerling en dit beeld verandert niet mee wanneer het gedrag van de leerling wel verandert. Daarnaast heeft de leeftijd van de participanten ook invloed op de effectiviteit van de cursus. Een sociale vaardigheidscursus is effectiever wanneer die aan kinderen van minimaal 11 jaar oud wordt gegeven (Durlak, Fuhrman, & Lampman, 1991, Beelmann, Pfingsten, & Lösel, 1994). Jongere kinderen blijken niet in staat te zijn tot de verandering van de cognitieve structuren waarop de cursussen gericht zijn.

De sociale vaardigheidscursus ‘Plezier op School’ houdt rekening met het ‘negative labelling effect’. ‘Plezier op School’ (ontwikkeld door RIAGG Noord-Limburg, 1996) wordt sinds 2000 aangeboden (Faber, Verkerk, van Aken, Lissenburg, & Geerlings, 2006). De cursus is bedoeld om kinderen met sociale en emotionele problemen een steuntje in de rug te bieden en ze sociaal competent te maken, zodat ze adequaat in een sociale situatie kunnen functioneren. De cursus wordt aangeboden in de laatste week van de zomervakantie, vlak voordat het kind voor het eerst naar de middelbare school gaat, en onderscheidt zich hiermee van andere cursussen. Verwacht wordt dat de cursus op deze wijze meer effect heeft, omdat er minder sprake zal zijn van het eerder beschreven ‘negative labelling effect’. In de nieuwe klas moeten kinderen elkaar nog leren kennen en zijn er nog geen vaststaande, en moeilijk beïnvloedbare, beelden van elkaar gevormd. Er kan ook verwacht worden dat de cursus

effectief is, omdat deze gericht is op het veranderen van de denkpatronen van de kinderen. Dit soort therapieën hebben effect omdat ze weinig afhankelijk zijn van omgevingsfactoren (Gresham, 1985). Ook wordt er tijdens de cursus veel aandacht besteed aan oefenen met moeilijke situaties en aan de verbetering van lichaamshouding. Ten slotte kan verwacht worden dat de cursus beter aanslaat omdat die gegeven wordt aan kinderen van 11-13 jaar. Zoals eerder beschreven slaan cognitieve therapieën beter aan bij deze leeftijdsgroep dan bij jongere kinderen (Durlak, Fuhrman, & Lampman, 1991, Beelmann, Pfingsten, & Lösel, 1994).

De effectiviteit van ‘Plezier op School’ is nog maar beperkt onderzocht. In het onderzoek van Faber en anderen (2006) bleek de cursus ervoor te zorgen dat kinderen minder gepest werden. Daarnaast zorgde het voor een afname van zowel psychische problemen als sociale angst. Een beperking van deze studie is echter dat er geen gebruik is gemaakt van een controle groep. In de huidige studie zal de effectiviteit van de cursus ‘Plezier op School’ verder onderzocht worden met een controlegroep.

Ouders en leraren als informanten

Bij het onderzoeken van de effectiviteit van sociale vaardigheidscursussen worden vaak de kinderen zelf als informatiebron gebruikt (Dereli, 2009). Kinderen zijn echter niet altijd in staat om over zichzelf en hun situatie te oordelen. Wat ‘vreemd’ is voor volwassenen is niet altijd ‘vreemd’ voor kinderen (Ronald, Happé, & Plomin, 2008). Kinderen zijn verder geneigd om problemen die ze hebben niet te melden of te minimaliseren (Cantwell, Lewinsohn, Rhode, & Seely, 1997). Soms kan het daarom van toegevoegde waarde zijn om ook het oordeel van andere informanten te gebruiken, zoals ouders en leraren. Het voordeel hiervan is dat de informatie uit meerdere contexten verkregen wordt (Renk & Phares, 2004). De oordelen van ouders en leraren hebben ieder hun eigen voordeel. Ouders kennen het kind het langst en daarmee vaak ook het best. Ouders worden in onderzoek bestempeld als de meest accurate informatiebron (Loeber, Green & Lahey, 1990, Phares, 1997). Daarnaast zien zij het kind ook in veel verschillende situaties en weten zij dus hoe het kind over het algemeen reageert (Epkins, 1996). Leraren zijn ook een goede informatiebron, omdat zij op de hoogte zijn van een normaal ontwikkelingspatroon, waardoor zij het opmerken als een kind hiervan afwijkt. Ook maakt een leraar de vergelijking met andere kinderen (Rønning e.a., 2009). Daarnaast zijn de leraren aanwezig in de schoolsetting. De informatie over de schoolsituatie

gaat grotendeels voor ouders verloren, omdat ze hierbij niet aanwezig zijn. De leraar is hierbij een aanvulling (Grietens e.a., 2004).

Overeenkomst tussen verschillende informanten

Over het algemeen blijkt uit onderzoeken dat ouders en leraren een lage tot gemiddelde overeenkomst (naar de schaal van Cohen, 1987) hebben in hun oordeel. Uit de grote meta-analyse naar de overeenkomsten tussen informanten van Achenbach, McConaughy en Howell (1987), bleek dat er lage, neigend naar gemiddelde, overeenkomst was, $r = .27$. Uit deze studie bleek tevens dat er meer overeenstemming in het oordeel over externaliserend gedrag en wanneer het gaat om kinderen tussen de 6 en 11 jaar, in tegenstelling tot internaliserend gedrag en kinderen van de adolescentie leeftijd. In een soortgelijke meta-analyse van Renk en Phares (2004) naar de beoordelingen over de sociale competentie van kinderen en adolescenten, was de correlatie tussen het oordeel van ouders en leraren hoger, $r = .38$, een gemiddelde overeenkomst. In een ander onderzoek (McCombs Thomas, Forehand, Armistead, Wierson, & Fauber, 1990) werd er ingegaan op de eventuele verschillen tussen de beoordelingen van ouders en leraren over jonge adolescenten (in de leeftijd van 11 tot 15 jaar). Leraren zagen op alle gebieden die gemeten waren minder problemen dan de ouders of adolescenten zelf. De correlaties voor internaliserende problemen lagen in dit onderzoek hoger dan de correlaties in het onderzoek van Achenbach en anderen (1987), namelijk tussen de .35 en .44, een gemiddelde overeenkomst. De verschillen tussen de beoordelingen van ouders en leraren waren niet groter voor de internaliserende schaal, zoals Achenbach en anderen (1987) hadden gevonden. Uit onderzoeken blijkt dat ouders over het algemeen meer internaliserende problemen rapporteren (Achenbach e.a., 1987, Grietens e.a., 2004). Er zijn een aantal studies naar de effectiviteit van sociale vaardigheidscursussen waarbij gebruik wordt gemaakt van verschillende informanten (e.g. Fox & Boulton, 2003, Harrell, Mercer, & DeRosier, 2009, Preece & Mellor, 2009). In de studie waarin gebruik werd gemaakt van ouders en leraren (Preece & Mellor, 2009) kwam naar voren dat ouders stabielere oordelen gaven over het verloop van de cursus en het gedrag van de kinderen, dan de leraren. Er werd echter geen effect van de cursus gevonden, waardoor het niet duidelijk werd of ouders en leraren verschillen in effectiviteit zien.

Uit bovenstaande komt naar voren dat er minder overeenkomst is voor internaliserende problemen. Dit wordt verklaard door de observeerbaarheid van het onderwerp (De Los Reyes & Kazdin, 2005). Wanneer een onderwerp minder observeerbaar is, zoals bij internaliserende

problemen, leidt dit tot een lagere overeenstemming. Ook Renk en Phares (2004) geven een soortgelijke verklaring. In hun onderzoek ging het om een minder observeerbaar onderwerp (sociale competentie) en hierdoor vonden zij een aantal lagere correlaties. In het huidige onderzoek zal het ook gaan om sociale competentie en andere internaliserende problemen.

Ondanks de lage tot gemiddelde overeenkomst tussen de oordelen van ouders en leraren, wordt de informatie van beide gecombineerd tot een compleet oordeel over het kind. De informatie wordt toch gecombineerd, omdat alle informatie een unieke bijdrage levert en daarom belangrijk is om te verwerken in het oordeel (Van der Ende, 1999). Daarnaast wordt de regel gehanteerd dat de informatie van verschillende informanten complementair is. Dit houdt in dat er sprake is van probleemgedrag wanneer één van de informanten dit zo scoort (Piancentini, Cohen, & Cohen, 1992). Er is echter geen algemene consensus over de regels voor het combineren van informatie en er wordt gepleit voor meer onderzoek (Grietens e.a., 2004).

Huidige studie

In de huidige studie wordt de effectiviteit van de sociale vaardigheidscursus ‘Plezier op School’ onderzocht. Dit wordt gedaan aan de hand van vergelijkingen tussen de beoordelingen van ouders en leraren over de sociale en internaliserende problemen van kinderen. Ten eerste wordt er een antwoord gezocht op de vraag hoe hoog de overeenkomst is tussen de beoordelingen van ouders en leraren over de sociale en internaliserende problemen van kinderen. Verwacht wordt dat ouders en leraren een gemiddelde overeenkomst met elkaar zullen hebben. Na het volgen van de cursus wordt verwacht dat de overeenkomst minder zal zijn, omdat ouders dan, naar verwachting, meer effect van de cursus rapporteren dan leraren. Ten tweede wordt er antwoord gezocht op de vraag of ouders en leraren verschillen in de mate van gerapporteerde effectiviteit van de cursus. Zoals in het bovenstaande al is genoemd wordt verwacht dat ouders een groter positief effect zien van de cursus dan de leraren. Ouders rapporteren meer over internaliserende problemen (Achenbach e.a., 1987, Grietens e.a., 2004) en worden gezien als accurater (Loeber, Green, & Lahey, 1990, Phares, 1997) dan andere informanten zoals leraren.

Methode

Alle gegevens die in het huidige onderzoek gebruikt werden zijn afkomstig uit een groter onderzoek naar de effectiviteit van de cursus ‘Plezier op School’ waarin tevens de

beoordelingen van de kinderen zelf en de klasgenootjes worden meegenomen (Mulder, onderzoek in voortgang).

Participanten

De onderzoeksgroep voor de huidige studie bestond uit ouders en leerkrachten van kinderen die deelnamen aan het grotere onderzoek naar ‘Plezier op School’. Er hebben 190 kinderen meegedaan aan het onderzoek en daarvan zijn er 160 ouder rapportages en 166 leraar rapportages terug gekomen. Van de ouder rapportages zijn er 105 rapportages van ouders over kinderen uit de experimentele groep, en 55 van ouders over kinderen uit de controle groep. Op de eerste meting waren er 166 leraarrapportages, 109 van leraren over kinderen uit de experimentele groep en 57 van leraren over kinderen uit de controle groep. Op het tweede meetmoment waren de kinderen overgegaan naar de middelbare school, waardoor de leerkrachtoordelen van de mentor kwamen. Op de tweede meting waren er 97 rapportages van mentoren, 61 over de experimentele groep en 36 over kinderen in de controle groep.

Meetinstrumenten

De gegevens over sociale problemen van de kinderen, werden verzameld middels het afnemen van vragenlijsten. De ouders hebben bij beide metingen de Child Behavior Checklist (CBCL, Achenbach & Rescorla, 2001) ingevuld. Van deze vragenlijst werden de vragen over de internaliserende problemen en sociale problemen gebruikt in het onderzoek. De leraren en mentoren hebben de vragen van de internaliserende schaal en de sociale probleemschaal van de Teacher Report Form (TRF, Achenbach, 1991, Nederlandse vertaling: Verhulst, Van der Ende, & Koot, 1997) ingevuld. Met deze schalen werd de effectiviteit van de cursus beoordeeld. De betrouwbaarheid en criteriumvaliditeit van de CBCL zijn door de Commissie Testaangelegenheden Nederland (COTAN, in Kievit, Tak, & Bosch, 2009) beoordeeld als voldoende. De begripsvaliditeit is goed. De betrouwbaarheid van de TRF is volgens de COTAN goed. De begripsvaliditeit en criteriumvaliditeit zijn voldoende. De gegevens werden verwerkt met behulp van het programma Assessment Data Manager (ADM). Dit programma berekende de T-waardes van de scores.

Opzet

Middels een brief zijn scholen benaderd mee te doen aan het onderzoek. De geselecteerde scholen, in totaal 44, stonden in regio's waar de cursus ‘Plezier op School’

weinig werd aangeboden. De scholen werden random verdeeld in controle scholen en experimentele scholen. Deze indeling bepaalde of kinderen die mee gingen doen aan het vervolgonderzoek, in de controle of in de experimentele groep zouden vallen. De helft van de scholen was controle school en de andere helft experimentele school. Kinderen uit de controlegroep deden mee aan een onderzoek naar sociale relaties, en kregen geen interventie aangeboden. Kinderen uit de experimentele groep zouden de cursus 'Plezier op School' gaan volgen. Ouders gaven toestemming voor deelname aan het onderzoek, evenals voor het invullen van de vragenlijst door de leerkracht over hun kind. Kinderen werden geselecteerd voor het onderzoek door middel van een screening waarbij kinderen met sociale problemen werden uitgenodigd voor het vervolgonderzoek. De mentoren van het voortgezet onderwijs waren er niet van op de hoogte dat de kinderen mee hadden gedaan aan de cursus, aan hen werd verteld dat het om een onderzoek naar sociale relaties ging. Deze maatregel was om te voorkomen dat zij extra op de leerling zouden gaan letten. Meting 1 diende als voormeting en werd afgenomen aan het einde van groep 8, in de maand juni. Toen de kinderen 13 weken op de middelbare school zaten, werd de tweede meting bij de ouders uitgevoerd. Voor de informatie van de leraren werd ditmaal de meting bij de mentoren afgenomen.

Alle vragenlijsten werden met de post verstuurd. Bij de vragenlijsten zat een brief met instructies en de datum waarop de vragenlijsten geretourneerd moesten worden, er zat tevens een antwoordenvolp bij. Het onderzoek is door de interne ethische commissie van de universiteit goed gekeurd.

Statistische analyse

De overeenkomst tussen ouders en leraren werd onderzocht door de Pearson correlatie te berekenen voor de oordelen op de sociale probleemschaal en de oordelen op de internaliserende problemen schaal. Deze correlaties werden berekend voor de eerste en de tweede meting. De correlatie voor de controle groep en de experimentele groep werden apart berekend. Voor de beoordeling van de sterkte van de correlatie werden de maten van Cohen (1988) aangehouden.

Om te onderzoeken in welke mate ouders en leraren de effectiviteit van de cursus beoordelen, en de mate waarin zij hierin met elkaar verschillen, werden verschillende toetsten uitgevoerd. In de eerste plaats werd er een gepaarde t-toets uitgevoerd per groep, waarin de eerste en de tweede meting met elkaar vergeleken werden. Vervolgens werden er ANCOVA's

uitgevoerd om te onderzoeken of er een verschil tussen de controle en de experimentele groep gevonden werd, wanneer gecontroleerd werd voor de score op de voormeting.

Resultaten

In deze studie werd er een antwoord gezocht op de vraag in hoeverre ouders en leraren overeenkomen in hun oordeel over de sociale en internaliserende problemen van kinderen. Verwacht werd dat er een gemiddelde correlatie zou zijn. Deze verwachting werd onderzocht middels het berekenen van de Pearson r correlaties. De correlaties werden berekend voor de experimentele en controle groep, voor zowel de eerste als de tweede meting. In tabel 1 staan de correlaties weergegeven.

Bij de vergelijkingen tussen de correlaties werd een verschil duidelijk tussen de controle en de experimentele groep. Bij de voormeting voor sociale problemen was de correlatie .553 voor de controle groep. Op de nameting was deze correlatie gelijk. Bij de voormeting voor internaliserende problemen was de correlatie .321. Bij de nameting was deze correlatie gestegen naar .476. De sterkte van de correlaties blijft op de nametingen gelijk. Voor de experimentele groep valt op dat de correlaties op de nameting gedaald zijn. Op de voormeting waren de correlaties .544 voor sociale problemen en .344 voor internaliserende problemen. Bij de tweede meting zijn de correlaties gedaald naar respectievelijk .284 en .165.

Tabel 1: correlaties tussen de oordelen van ouders en leraren bij de voormeting en nameting (N = 94)

		Leerkrachten, voormeting	Leerkrachten, nameting
Ouders, sociale problemen	CON ¹	.553**	.553**
	EXP ²	.544**	.284*
Ouders, internaliserende problemen	CON	.321*	.476**
	EXP	.344**	.165

**= correlatie is significant bij een p -waarde van .01

* = correlatie is significant bij een p -waarde van .05

1: Controle groep

2: Experimentele groep

De tweede verwachting in de huidige studie was dat ouders meer effect zien van de cursus 'Plezier op School' dan leraren. Deze verwachting werd onderzocht door middel van het uitvoeren van 8 gepaarde t -toetsen. Het verloop van sociale en internaliserende problemen werd voor de controle groep en de experimentele groep apart onderzocht. Dit werd gedaan

voor leerkracht oordelen en ouder oordelen. Om de gepaarde t-toetsen naar behoren uit te voeren zijn de data met een log-transformatie getransformeerd om een meer normale verdeling te krijgen. Zie tabel 2 voor de resultaten van de gepaarde t-toetsen.

Ouders rapporteerden op de nameting minder internaliserende problemen voor zowel de kinderen uit de controle groep als voor de kinderen uit de experimentele groep. De ouders rapporteerden op de nameting alleen voor de experimentele groep minder sociale problemen. Leerkrachten rapporteerden op de nameting minder internaliserende en minder sociale problemen voor de groep. Voor de controle groep werden evenveel problemen gerapporteerd door de leraren.

Tabel 2: Verandering van internaliserende en sociale problemen tussen de voor en nameting volgens ouders en leerkrachten

		<i>M</i> voor- meting	SE voor- meting	<i>M</i> na- meting	SE na- meting	df	<i>t</i>	<i>p</i>	Effect size (<i>r</i>)
CON ¹ ouders	Soc prob ³	1.76	.008	1.75	.008	49	1.53	.132	.21
	Inter prob ⁴	1.75	.008	1.72	.013	49	2.89	.006*	.38
EXP ² ouders	Soc prob	1.8	.006	1.76	.006	87	7.49	.000*	.63
	Inter prob	1.77	.009	1.71	.011	87	8.2	.000*	.66
CON leraren	Soc prob	1.76	.01	1.75	.10	29	1.14	.265	.21
	Inter prob	1.75	.014	1.73	.012	29	.811	.424	.15
EXP leraren	Soc prob	1.79	.007	1.75	.007	50	4.39	.000*	.52
	Inter prob	1.77	.008	1.73	.012	50	3.03	.004*	.39

* = *t* is significant bij een *p*-waarde van .05 1: Controle groep, 2: Experimentele. 3: Sociale problemen
4: Internaliserende problemen

Om te onderzoeken of er verschillen waren tussen de resultaten van de experimentele groep en de controle groep werden ANCOVA's uitgevoerd. Hierbij werd gecontroleerd voor de score op de voormeting. In tabel 3 staan de resultaten weergegeven.

Tabel 3: ANCOVA's van sociale en internaliserende problemen voor ouders en leerkrachten

	df	df residu	F	p	Effect size (r)
Soc prob ¹ ouders	1	135	71.836	.000*	.588
Groep	1	135	4.418	.037*	.177
Inter prob ² ouders	1	135	112.57	.000*	.673
Groep	1	135	8.798	.004*	.246
Soc prob leraren	1	78	11.154	.001*	.352
Groep	1	78	.391	.533	.07
Inter prob leraren	1	78	3.401	.069	.203
Groep	1	78	.393	.533	.07

*= significant bij $p < .05$ 1: Sociale problemen 2: Internaliserende problemen

Volgens de ouderrapportages is er een significant verschil tussen beide groepen op de nameting, voor zowel sociale als internaliserende problemen. De gegevens geven aan dat er, op de nameting, voor de experimentele groep minder problemen werden gerapporteerd dan in de controle groep. Leerkrachten rapporteren dit verschil niet. De covariaat, de score op de eerste meting, is voor ouders op zowel sociale en emotionele problemen, en voor leerkrachten alleen op sociale problemen significant gebleken. De covariaat is van invloed op de score op de nameting. Voor deze invloed is gecontroleerd tijdens het uitvoeren van de ANCOVA.

Discussie

In de huidige studie werd een antwoord gezocht op de vraag in hoeverre de beoordelingen van ouders en leraren overeenkomen als het gaat om internaliserende en sociale problemen. Eveneens werd er een antwoord gezocht op de vraag in hoeverre ouders en leraren overeenkomen in hun beoordelingen over de effectiviteit van de sociale vaardigheidscursus 'Plezier op School'.

De overeenkomst tussen de beoordelingen van ouders en leraren

Op basis van voorgaande onderzoeken van onder andere Achenbach en anderen (1987), Renk en Phares (2004), McCombs Thomas en anderen (1990), werd verwacht dat er voor zowel internaliserende als sociale problemen een gemiddelde correlatie zou worden

gevonden tussen de oordelen van ouders en leraren. Voor internaliserende problemen werd inderdaad een gemiddelde correlatie gevonden. Voor sociale problemen werd er een hoge correlatie gevonden. Nadat de kinderen de cursus ‘Plezier op School’ hadden gevolgd was de overeenkomst tussen ouders en leraren, in overeenstemming met de verwachting, voor zowel sociale als internaliserende problemen, laag. Voor de kinderen die geen interventie hadden ondergaan was de samenhang tussen ouders en leraren gelijk gebleven. Dit geeft aan dat ouders en leraren een goede overeenkomst met elkaar hebben en over het gedrag van het kind een soortgelijke beoordeling geven. Dit geeft echter ook aan dat het volgen van de cursus invloed heeft op de beoordelingen van de ene informant en minder of geen invloed op de beoordelingen van de andere informant. Dit heeft als gevolg dat de overeenkomst tussen de informanten daalt.

De gevonden correlaties voor internaliserende problemen in de huidige studie, lagen hoger dan de correlatie gevonden in het onderzoek van Achenbach en anderen (1987) maar kwamen overeen met de gevonden correlatie uit het onderzoek van McCombs Thomas en anderen. (1990). Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is het leeftijdsverschil van de participanten. In de huidige studie en het onderzoek van McCombs Thomas en anderen (1990), waren de participanten jonge adolescenten. Uit onderzoek (Digman & Inouye, 1986) is gebleken dat ouders en leraren over kinderen in de adolescentie een beter oordeel over hun persoonlijkheid konden geven en daarmee over hun internaliserende problemen (McCombs Thomas e.a., 1990). Bij jonge kinderen, zoals in het onderzoek van Achenbach en anderen (1987) komt juist externaliserende gedrag duidelijk naar voren en wordt er minder goed geoordeeld over de persoonlijkheid. Dit verklaart echter niet waarom de correlaties bij de tweede meting voor de experimentele groep sterk waren gedaald, terwijl die voor de controle groep gelijk waren gebleven. Dit kan worden verklaard door het feit dat de ouders een effect van de cursus rapporteren. Naar het oordeel van ouders waren de problemen van kinderen na het volgen van de cursus sterk afgenomen. Het oordeel van de leraren was op de tweede meting ook lager uitgevallen maar de gerapporteerde daling was minder sterk dan bij de ouders. Dit heeft als gevolg dat de beoordelingen van ouders en leraren minder overeen kwamen. Op de gerapporteerde effectiviteit wordt later verder ingegaan.

De verschillen tussen internaliserende en sociale problemen

Er werd verwacht dat internaliserende en sociale problemen een gelijke mate van overeenkomstigheid zouden hebben. Dit werd verwacht, omdat veel gevolgen van sociale problemen ingedeeld kunnen worden bij de internaliserende problemen (Hanish & Guerra, 2002) en tevens omdat internaliserende problemen en sociale problemen elkaar wederzijds beïnvloeden (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie, & Telch, 2010). Er is echter een opvallend verschil tussen de beoordelingen over internaliserende problemen en sociale problemen. De overeenkomsten tussen leraren en ouders over sociale problemen zijn groter dan die voor internaliserende problemen. De lagere overeenkomst voor internaliserende problemen werd al in eerdere onderzoeken gevonden (Achenbach e.a., 1987, Phares, 1997, Grigorenko, Geiser, Slobodskaya, Francis, 2010, Frick, Barry & Kamphaus, 2010). Naar de beoordelingen van sociale problemen is nog weinig onderzoek gedaan (Renk, 2005). Het onderzoek naar sociale competentie dat wel is uitgevoerd, gaf tegenstrijdige resultaten. Het onderzoek van Steele, Forehand en Devine (1996) geeft aan dat de beoordelingen van de leraren overeenkomen met die van de adolescent, de correlaties liggen tussen de .21 en .41. In het onderzoek van Renk en Phares (2004) wordt benadrukt dat leraar en leeftijdsgenootjes moeten worden gebruikt als informant, omdat deze het hoogst correleren, .47. Dit wordt tegengesproken door Galejs en Stockdale (1982), uit hun onderzoek bleek dat ouders en leraren, gemiddeld genomen, goede overeenkomst vertoonden in hun oordeel over sociale competentie, en dat de overeenkomst tussen leraren en leeftijdsgenootjes lager was. Wellicht dat de verschillen tussen het beoordelen van internaliserende en sociale problemen toch groter zijn. Ouders zijn misschien geschikter voor de beoordeling van internaliserende problemen en leraren voor het beoordelen van sociale problemen, dit is echter nog niet eenduidig door onderzoek onderbouwd.

De verschillen tussen de gerapporteerde effectiviteit van de cursus 'Plezier op School'

De tweede onderzoeksvraag van deze studie was of ouders en leraren dezelfde mate van effectiviteit van de cursus 'Plezier op School' rapporteerden. De mate van effect werd gemeten aan de hand van een gerapporteerde vermindering van sociale en internaliserende problemen bij de kinderen. De verwachting was dat ouders meer effect van de cursus zouden zien, omdat zij vaak meer en accurater internaliserende problemen rapporteren, eventuele veranderingen in gedrag vallen hen dan eerder op (Achenbach e.a., 1987, Grietens e.a., 2004, Loeber, Green & Lahey, 1990, Phares, 1997). Ouders zagen inderdaad meer effect van de cursus,

maar de leraren zagen geen effect van de cursus. Uit de resultaten bleek dat zowel ouders als leraren minder sociale en internaliserende problemen rapporteren op de nameting voor de 'Plezier op School' groep, er leek dus een effect van de cursus te zijn. Uit verdere analyses bleek echter dat de verschillen tussen de experimentele en de controle groep niet significant waren. Anders gezegd, het verschil tussen de eerste en de tweede meting van de leraren werd niet veroorzaakt door het volgen van de cursus 'Plezier op School'. Bij de ouder rapportages was dit gevonden verschil tussen beide groepen wel significant. De score op de voormeting heeft ook invloed op de uiteindelijke beoordeling op de nameting van ouders, dit was voor leraren niet het geval. De cursus 'Plezier op School' heeft, volgens ouders, een positief effect op de internaliserende en sociale problemen van kinderen. Kinderen met sociale problemen hebben, volgens hun ouders, minder sociale en internaliserende problemen na het volgen van de cursus dan voorheen. Naar aanleiding van deze resultaten kan het aanbevolen worden om de cursus 'Plezier op School' in de praktijk te gebruiken. Leraren zien echter geen effect van de cursus, dit kan een contra-indicatie zijn voor het gebruik van de cursus. Dat de leraar geen effect rapporteert ligt echter waarschijnlijk aan andere factoren die in de volgende alinea besproken zullen worden.

Dat ouders een effect rapporteren kan verklaard worden door het feit dat de ouders op de hoogte waren dat hun kind mee deed aan de cursus 'Plezier op School'. Dit kan als gevolg hebben dat zij meer effect rapporteren. Dit effect staat bekend als een 'participant bias' en komt vaker voor in studies waarin de participanten meerdere keren onderzocht worden (Goodwin, 2008). De mentoren waren daarentegen niet op de hoogte dat het kind had deelgenomen aan een sociale vaardigheids cursus en werden daarom minder beïnvloed door de 'participant bias'. Dit kan deels een verklaring zijn voor het door leraren niet geobserveerde effect van de cursus en vooral waarom ouders wel een effect zien. Het kan echter ook zijn dat er werkelijk een effect van de cursus is, maar dat dit de mentoren niet is opgevallen. Op de middelbare school zijn leraren, in dit geval de mentor, minder betrouwbare observanten, omdat zij het kind minder vaak zien dan de basisschoolleraar (Loeber, Green, & Lahey, 1990). Daarnaast is het vooral druk gedrag, wat niet in overeenstemming is met de gevraagde houding op school dat opvalt. Kinderen met internaliserende problemen vallen dan een stuk minder op (e.g. Frick, Barry & Kamphaus, 2010). Beide redenen kunnen verklaren waarom mentoren minder problemen rapporteren dan de leraar op de basisschool en dat dit niet wordt

beïnvloed door het volgen van de cursus. Ouder rapporteren misschien ook meer verandering, wanneer het gaat om internaliserende problemen.

Dat het gevonden verschil tussen de voormeting en de nameting voor de leraren niet afhankelijk is van de score op de eerste meting kan verklaard worden door de onafhankelijke respondenten. De respondent op de voormeting was de basisschoolleraar en op de nameting was dit de mentor. Hierdoor kan het voor de mentoren niet mogelijk zijn geweest een verandering te rapporteren. Het kan echter ook een voordeel zijn omdat hun beoordeling niet wordt beïnvloed door voorkennis (Goodwin, 2008). Dit verklaard echter niet waarom in de controle groep de beoordelingen van de leraren gelijk zijn gebleven. Een verklaring hiervoor zijn de mogelijke verschillen tussen controle en experimentele groep. Er zijn factoren die kunnen zorgen voor verschillen tussen de twee groepen en waarmee in de huidige studie geen rekening is gehouden. Een voorbeeld hiervan is de sociaal-economische status (SES) van de ouders. Kinderen van ouders met een lage SES hebben een grotere kans op een minder goed ontwikkelde sociale competentie (Pettit, Clawson, Dodge, & Bates, 1996). De context van de klas kan ook van invloed zijn op de beoordelingen van sociaal incompetent gedrag (Hymel, Vaillancourt, McDougall, & Renshaw, 2008). In klassen waar agressie bijvoorbeeld normaal is, leidt dit minder vaak tot een negatieve beoordeling van de sociale competentie. Wanneer rekening gehouden zou worden met deze factoren zou er wellicht wel een sterker effect gevonden worden en zou het verschil tussen de controle en de experimentele groep duidelijker worden.

Beperkingen van de huidige studie

In de huidige studie zijn er een aantal beperkingen. Onder de participanten is er veel uitval geweest tussen de voormeting en de nameting. Vooral veel leraren zijn uitgevallen. Bij de voormeting hebben 166 leraren de Teacher Report Form (TRF, Achenbach, 1991) ingevuld, bij de nameting waren dit 96 mentoren. Dit had tot gevolg dat er 81 kinderen waren waarvan zowel de basisschoolleraar als de mentor de TRF had ingevuld. Hierdoor gingen veel gegevens verloren en werden de analyses uitgevoerd op kleinere groepen. Er kan ook aan gedacht worden dat de mentoren die uitvielen en de mentoren die wel deelnamen, specifieke eigenschappen hadden (subject selection effects, Goodwin, 2008), zij waren bijvoorbeeld meer bij de kinderen betrokken. Hierdoor was de steekproef misschien minder representatief voor de algemene groep. Een andere beperking is dat de controle groep aanzienlijk kleiner

was dan de experimentele groep. Statische analyses zijn minder gevoelig voor fouten wanneer de groepen gelijk zijn in grootte (Field, 2005). Wellicht zou er bij een grotere controle groep wel een verschil zijn ontstaan tussen de voormeting en nameting van de leraren.

Bij de huidige studie is de informatie niet twee keer bij dezelfde leraar verworven. Bij de voormeting werden andere leraren gevraagd als informant te oordelen over de leerlingen dan tijdens de nameting. Bij de voormeting vormden de basisschoolleraars de informanten, bij de nameting ging het om de mentoren van de eerste klas van de middelbare school. Bij de voor- en nameting ging het wel om dezelfde groep ouders. Gegevens van verschillende informanten zijn minder makkelijk te vergelijken. Zoals al eerder vermeld zijn mentoren mogelijk minder betrouwbaar en heeft dit wellicht een effect gehad op de rapportage. Daarnaast hebben de mentoren de kinderen niet kunnen volgen, voordat er een interventie heeft plaatsgevonden en kunnen zij geen verschil opmerken. Het is dus moeilijk te spreken over een door leraren waargenomen verandering omdat het niet dezelfde respondenten waren.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Er zijn aspecten van de huidige studie die vragen om vervolgonderzoek. Er is meer informatie nodig over de rol van leraren, vooral op de middelbare school. Er is nog geen onderzoek gedaan naar de variabelen die van invloed kunnen zijn op de oordelen van de leraar (Smith, 2007). Naar de oordelen van ouders is wel al onderzoek gedaan en daarin kwam naar voren dat bepaalde factoren invloed hebben op de oordelen van ouders. Zo is aangetoond dat moeders die depressief zijn negatievere beoordelingen geven (Querido, Eyberg & Boggs, 2001, Chilcoat & Breslau, 1997). Dit soort onderzoek zou ook voor leraren gedaan kunnen worden. Daarnaast moet verder ingegaan worden op de verschillen tussen de schoolsettings. Op de (Nederlandse) middelbare scholen zien kinderen hun mentoren veel minder dan de leraar die ze hadden in groep 8. Daarnaast kenden de mentoren in de huidige studie het kind maximaal 4 maanden. De leraren van groep 8 kenden het kind minimaal 8 maanden, en sommigen zelfs een aantal jaar. Er kan dus sprake van zijn dat mentoren de leerlingen veel minder goed kennen en daardoor minder goed in staat is om correcte oordelen te geven of veranderingen in gedrag op te merken. Informanten die het kind goed kennen, kunnen ook betrouwbaardere oordelen geven (Ines & Sacco, 1992).

Zoals eerder genoemd kan de schoolcontext van invloed zijn op de beoordeling van normaal en minder normaal gedrag van leerlingen (Hymel, Vaillancourt, McDougall, &

Renshaw, 2008). Wellicht dat het schoolniveau hier ook van invloed op is. Op Nederlandse middelbare scholen zijn kinderen ingedeeld in verschillende academische niveaus. Misschien hebben deze niveaus invloed op het geaccepteerde sociale gedrag, er kan bijvoorbeeld gespeculeerd worden dat in een klas op een lager niveau ander sociaal gedrag wordt verwacht dan in een klas op een hoog niveau. In een vervolgonderzoek zou het school niveau meegenomen kunnen worden als beïnvloedende factor.

In vervolgonderzoek zou ook onderscheid gemaakt kunnen worden tussen de soorten sociale problemen, dit kan van invloed zijn op het aanslaan van de cursus. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen kinderen die afgewezen zijn door klasgenootjes of worden genegeerd (Hymel, Vaillancourt, McDougall & Renshaw, 2008). Verschillende sociale problemen kunnen vragen om verschillende behandelingen. In de huidige analyse is hier niet op ingegaan maar dit kan in vervolgonderzoek worden meegenomen.

Het is moeilijk te beoordelen of ouders over het algemeen meer effect zien van een sociale vaardigheidscursus en dat het door ouders gerapporteerde effect daardoor verklaard kan worden. Het kan zijn dat ouders, doordat zij meer internaliserende problemen zien, ook meer effect zien van de cursus en dat zij het gedrag van hun kind sneller vinden veranderen. Er zou meer onderzoek gedaan moeten worden naar de sociale vaardigheidscursussen met ouders als mede-informanten. Hierdoor kan duidelijk worden of ouders meer effect van een interventie rapporteren dan andere informanten.

Conclusie

De huidige studie geeft aan dat ouders en leraren een goede overeenkomst met elkaar hebben wanneer het gaat om de beoordeling van sociale problemen van een kind. In onderzoek zou dus goed gebruik kunnen worden gemaakt van ouders en leraren als aanvulling op elkaar om de sociale problemen van kinderen te beoordelen. Leraren zouden ook een aanvulling kunnen zijn op de informatie die door ouders en kinderen wordt geleverd. Voor internaliserende problemen is er minder overeenkomst, maar deze is nog steeds dermate goed dat leraren en ouders ook voor een beoordeling deze problemen samen informant kunnen zijn.

De sociale vaardigheidscursus 'Plezier op School' lijkt een effectieve cursus voor het verminderen van de sociale en internaliserende problemen bij kinderen met problemen in de sociale omgang die de overgang naar de middelbare school maken. Dit kwam naar voren uit de oordelen van ouders. Er zou met voorzichtigheid gesteld kunnen worden dat de cursus

aanbevolen kan worden voor gebruik. De gevonden gegevens kunnen niet toegeschreven worden aan de overgang naar de middelbare school want bij de controle groep zijn geen veranderingen gevonden. Daarnaast zou verwacht worden dat problemen op het sociale gebied juist toe zouden nemen, omdat de waarde van sociale relaties in de adolescentie toeneemt (Scholte & van Aken, 2008). Vervolgonderzoek zou verder in kunnen gaan op de verschillen tussen de ouders en leraren en dan vooral factoren die leraren op de middelbare school beïnvloeden, zodat duidelijk is of er op school geen effect te zien is van de cursus of dat dit afhankelijk is van de beoordelaars. Hiervoor zouden ook de oordelen van de klasgenootjes gebruikt kunnen worden.

Literatuurlijst

- Achenbach, T.M., McConaughy, S.H., & Howell, C.T. (1987). Child/adolescent behavioral and emotional problems: Implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin*, *101*, 213-232.
- Achenbach, T.M. (1991). *Manual for the Teacher's Report Form and 1991 profiles*. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry.
- Achenbach, T.M., & Rescorla, L.A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- Beelmann, A., Pfingsten, U., & Lösel, F. (1994). Effects of training social competence in children: A meta-analysis of recent evaluation studies. *Journal of Clinical Child Psychology*, *23*, 260- 271.
- Cantwell, D.P., Lewinsohn, P.M., Rohde, P., & Seeley, J.R. (1997) Correspondence between adolescent report and parent report of psychiatric diagnostic data. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *36*, 610-619.
- Chilcoat, H.D., & Breslau, N. (1997). Does psychiatric history bias mothers' reports? An application of a new analytic approach. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *36*, 971-979.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cook, C.R., Gresham, F.M., Kern, L., Barreras, R.B., Thornton, S., & Crews, S.D. (2008). Social skills training for secondary students with emotional and/or behavioral disorders: A review and analysis of the meta-analytic literature. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, *16*, 131-144.
- De Los Reyes, A., & Kazdin, A.E. (2005). Informant discrepancies in the assessment of childhood psychopathology: A critical review, theoretical framework, and recommendations for further study. *Psychological Bulletin*, *131*, 483-509.
- Dereli, E. (2009). Examining the permanence of the effect of a social skills training Program for the acquisition of social problem-solving skills. *Social Behavior and Personality*, *37*, 1419-1428.
- Digman, J.M., & Inouye, J. (1986). Further specification of the five robust factors of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, *50*, 116-123.

- Durlak, J.A., Fuhrman, T., & Lampman, C. (1991). Effectiveness of cognitive-behavior therapy for maladapting children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *110*, 204-214.
- Ende, J. van der (1999). Multiple informants: Multiple views. In H.M. Koot, A.A.M. Crijnen, & R.F. Ferdinand (Eds.), *Child psychiatric epidemiology. Accomplishments and future directions* (pp. 39-52). Assen, the Netherlands: Van Gorcum.
- Epkins, C.C. (1996). Parent ratings of children's depression, anxiety, and aggression: A cross-sample analysis of agreement and differences with child and teacher ratings. *Journal of Clinical Psychology*, *52*, 599-608.
- Erwin, P.G. (1994). Effectiveness of social skills training with children: A meta-analytic study. *Counseling Psychology Quarterly*, *7*, 305-310.
- Faber, M., Verkerk, G., Aken, M. van, Lissenburg, L., & Geerlings, M. (2006). Plezier op school: sterker naar de brugklas. *Kind en Adolescent Praktijk*, *5*, 32-39.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. London: SAGE Publications.
- Fox, C.L., & Boulton, M.J. (2003). Evaluating the effectiveness of social skills training programme for victims of bullying. *Educational Research*, *45*, 231-247.
- Frick, P.J., Barry, C.T., & Kamphaus, R.W. (2010). *Clinical Assessment of Child and Adolescent Personality and Behavior*. New York: Springer US
- Galejs, I., & Stockdale, D.F. (1982). Social competence, school behaviors, and cooperative-competitive preferences: Assessments by parents, teachers, and school age children. *The Journal of Genetic Psychology*, *141*, 243-252.
- Giesbrecht, G.F., Leadbeater, B.J., & MacDonald, S.W.S. (2011). Child and context characteristics in trajectories of physical and relational victimization among early elementary school children. *Development and Psychopathology*, *23*, 239-252.
- Goodwin, C.J. (2008). *Research in Psychology: methods and design*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Gresham, F.M. (1985). Utility of cognitive-behavioral procedures for social skills training with children: A critical review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *13*, 411-423.
- Grietens, H., Onghena, P., Prinzie, P., Gadeyne, E., Assche, V. van, Ghesquière P., & Hellinckx, W. (2004). Comparison of mothers', fathers', and teachers' reports on

- problem behavior in 5- to 6-year-old children. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26, 137-146.
- Grigorenko, E.L., Geiser, C., Slobodskaya, H.R., & Francis, D.J. (2010). Cross-informant symptoms from CBCL, TRF, and YSR: Trait and method variance in a normative sample of Russian youths. *Psychological Assessment*, 22, 893-911.
- Hanish, L.D., & Guerra, N.G. (2002). A longitudinal analysis of patterns of adjustment following peer victimization. *Development and Psychopathology*, 14, 69-89.
- Harrell, A.W., Mercer, S.H., & DeRosier, M.E. (2009). Improving the social-behavioral adjustment of adolescents: The effectiveness of a social skills group intervention. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 378-387.
- Hepler, J.B., & Rose, S.F. (1995). Evaluation of a multi-component approach to improving the social skills of elementary school children. *Journal of Social Service Research*, 11, 1-17.
- Hymel, S., Vaillancourt, T., McDougall, P., & Renshaw, P.D. (2008). Peer acceptance and rejection in childhood. In P.K. Smith & C.H. Hart (Eds.), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp 265-284). Malden: Blackwell publishing.
- Ines, T.M., & Sacco, W.P. (1992). Factors related to correspondence between teacher ratings of elementary student depression and student self-ratings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 140-142.
- Kievit, Th., Tak, J.A., & Bosch, J.D. (red.). (2009). *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Loeber, R., Green, S.M., & Lahey, B.B. (1990). Mental health professionals' perception of the utility of children, mothers, and teachers as informants on childhood Psychopathology. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 136-143.
- McCombs Thomas, A., Forehand, R., Armistead, L., Wierson, M., & Fauber, R. (1990). Cross-informant consistency in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 12, 255-262.
- Noll, R.G., Zeller, M.H., Vannatta, K., Bukowski, W.M., & Davies, W.B. (1997). Potential bias in classroom research: Comparison of children with permission and those who do not receive permission to participate. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26, 36-42.
- Ogilvy, C.M. (1994). Social skills training with children and adolescents: A review of the evidence on effectiveness. *Educational Psychology*, 14, 73-83.

- Pettit, G.S., Clawson, M.A., Dodge, K.A., & Bates, J.E. (1996). Stability and change in peer-rejected status: The role of child behavior, parenting, and family ecology. *Merrill-Palmer Quarterly: Journal of Developmental Psychology*, *42*, 267-294.
- Phares, V. (1997). Accuracy of informants: Do parents think that mother knows best? *Journal of Abnormal Child Psychology*, *25*, 165-171.
- Piacentini, J.C., Cohen, P., & Cohen, J. (1992). Combining discrepant information from multiple sources: Are complex algorithms better than simple ones? *Journal of Abnormal Child Psychology*, *20*, 51-63.
- Preece, S., & Mellor, D. (2009). Learning patterns in social skills training programs: An exploratory study. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *26*, 87-101.
- Querido, J.G., Eyberg, S.M., & Boggs, S.R. (2001). Revisiting the Accuracy hypothesis in families of young children with conduct problems. *Journal of Clinical Child Psychology*, *30*, 253-261.
- Reijntjes, A., Kamphuis, J.H., Prinzie, P., & Telch, M.J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, *34*, 244-252.
- Renk, K., & Phares, V. (2004). Cross-informant ratings of social competence in children and adolescents. *Clinical Psychology Review*, *24*, 239-254.
- Renk, K. (2005). Cross-informant ratings of the behavior of children and adolescents: The 'gold standard'. *Journal of Child and Family Studies*, *14*, 457-468.
- Ronald, A., Happé, F., & Plomin, R. (2008). A twin study investigating the genetic and environmental aetiologies of parent, teacher and child ratings of autistic-like traits and their overlap. *European Child and Adolescent Psychiatry*, *17*, 473-483.
- Rønning, J.A., Sourander, A., Kumpulainen, K., Tamminen, T., Niemelä, S., Moilanen, I., Helenius, H., Piha, J., & Almqvist, F. (2009). Cross-informant agreement about bullying and victimization among eight-year-olds: Whose information best predicts psychiatric caseness 20-15 years later? *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *44*, 15-22.
- Rubin, K.H., Burgess, K.B., & Coplan, R.J. (2008). Social withdrawal and shyness. In P.K. Smith & C.H. Hart (Eds.), *Blackwell Handbook of Childhood Social Development* (pp. 329-352). Oxford: Blackwell Publishing.

- Scholten, R.H.J., & Aken, M. van (2008). Peer relations in adolescence. In S. Jackson & L. Goossens (Eds.), *Handbook of adolescent development* (pp 175-199). Hove: Psychology Press.
- Smith, S.R. (2007). Making sense of multiple informants in child and adolescent psychopathology: A guide for clinicians. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 25, 139-149.
- Snyder, J., Brooker, M., Patrick, M.R., Snyder, A., Schrepferman, L., & Stoolmiller, M. (2003). Observed peer victimization during early elementary school: Continuity, growth, and relation to risk for child antisocial and depressive behavior. *Child Development*, 74, 1881-1898.
- Steele, R., Forehand, R., & Devine, D. (1996). Adolescent social and cognitive competence Cross-informant and intra-individual consistency across three years. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25, 60-65.
- Storch, E.A., & Ledley, D.R. (2005). Peer victimization and psychosocial adjustment in children: Current knowledge and future directions. *Clinical Pediatrics*, 44, 29-38.
- Verhulst, F.C., Ende, J van der, & Koot, H.M. (1997). *Handleiding voor de Teacher Report Form (TRF)*. Rotterdam: Erasmus Universiteit/Sophia Kinderziekenhuis, Afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie.
- Vitaro, F., Gagnon, C., & Tremblay, R.E. (1991). Teachers' and mothers' assessment of children's behaviors from kindergarten to grade two: Stability and change within and across informants. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 13, 325-343.